

Group B children were all taken from a social institute, where children between 0-6 years who legally need protection are sheltered. This group represents the lower social status. The parents of the children were either uneducated or had only primary education. What is most important, they were all from broken homes (divorced parents, death of one or both parents or family living in a very poor condition). They were 30 in number and their age range was 4; 1 - 6; 6.

The children were examined individually. First, they were given 6 groups of items and were asked to tell whether each was alive or was not alive. The items were as follows:

- 1 — The child himself and the persons near-by (the experimenter or the friends).
- 2 — Toys-such as cat, dog, doll...
- 3 — Live animals-cats, dogs, birds...
- 4 — Stationary inanimate objects (table, pencil, stone...)
- 5 — Inanimate objects capable of movement (automobiles, bicycles).
- 6 — Flowers, trees.

In the second part of the examination children were asked to explain natural phenomena such as rain, thunder, lightning, wind, movement of clouds and sun.

The results are shown in Tables 1 - 8. It is quite clear they do not agree with Piaget's results. Especially if we take group A results-as being better representative of the population-this disagreement is more pronounced.

Several reasons other than the child's thought being egocentric, might account for the abundance of animism seen in Piaget's samples. One of them is the language of the child. When children are bored or tired they just answer at random, or repeat the words used by the experimenter. Also, their attention might easily shift to an imaginary world and they might be answering in such a mood. All such responses might easily be classified as «animistic» or «pre-causal» answers.

Another reason might be inability to distinguish between what is «necessary» and what is «possible». During his development the child notices that things that are alive can move, speak, laugh, cry, eat and sleep. So, any of these functions seen to occur in the items asked to him, is reason enough to label that item as being alive. This characteristic of

the child is quite different from his inability to distinguish between «I» and the «outer world».

A second point which attracts the attention in the results, is the significantly large differences between the groups of subjects. As a group, and at every age, group A children show much better performance than group B children. This result indicates that children brought up in a family circle, with educated parents who possibly satisfy their eagerness to learn, develop a more logically oriented way of thinking.

In fact, adults usually reinforce animistic thinking. Hitting the place where the child fell, or hiding the candy away saying some super-natural being took it, only forces the child to believe in such things. In addition there are books and films in which animals talk, inanimate objects move and all sorts of magic work. It is very interesting to find «animistic» and «pre-causal» responses to be in such a small proportion in spite of all these suggestions.

We might summarize the conclusions in three statements:

- 1 — Animism is not a characteristic of child thought.
- 2 — In the explanation of natural phenomena, the «mechanistic» type of answers occur at a much earlier age than Piaget suggests.
- 3 — The socio-cultural level of the family has a great influence on the development of child thought.

GİRİŞ VE PROBLEM

Çocuklarda «causal» (illî) düşünmenin ve «canlılık» kavramının gelişmesi konuları ilk defa J. Piaget'nin yaptığı çalışmalarla ilmî olarak ele alınmıştır. Piaget'nin bu konularla ilgili olarak ortaya attığı görüşler son 25 yıldanberi incelemeye tâbi tutulmuş, bunları teyid edenler olduğu kadar nakseden sonuçlara da varılmıştır.

Problemimize bir başlangıç noktası olarak Piaget'nin «canlılık» kavramının gelişmesi konusundaki görüşlerini ele alalım. Piaget (8), çocuğun «canlılık» hususundaki düşüncesinin 4 merhaleden geçtiğini ileri sürer. Altı, yedi yaşlarına kadar süren birinci merhaleden çocuk için herşey canlı olabilir. İkinci merhaleden canlılığın vasfı harekettir. Hareket eden herşey canlıdır. Meselâ, otomobil, güneş, rüzgâr canlıdır, çünkü hareket ederler. Bu merhale sekiz, dokuz yaşlarına kadar devam eder. Üçüncü merhaleden «canlılık» kendiliğinden olan hareketle tayin edilir. Meselâ, otomobil artık «canlı» değildir, ama güneş ve rüzgâr canlıdır. On, onbir yaşlarına kadar süren bu merhaleden sonra çocuklar artık insanlarla hayvanların canlı olduklarını bilirler. Bu sonuncu merhaledeki çocukların bir kısmı bitkilerin de canlı olduklarını söyler.

Böyle bir tasnif insanı düşündürmektedir. Acaba 10 yaşına kadar çocuklar «canlı» olanla «cansız» olan arasında bir ayırım yapamıyorlar mı? Yoksa «canlı» kavramı onlara çok daha başka mânâlar mı ifade ediyor? Yetişkinler için «canlı» demek doğan, büyüyen, üreyen, bazı tenbihlere hassas olan ve ölen demektir. Şüphesiz ki çocuktan bütün bunları açıklaması beklenemez. Fakat, herşeyin canlı olarak düşünüldüğü merhaledeki bir çocuğun-meselâ 5 yaşındaki bir çocuğun-yaşantılarına dayanarak çevresindeki bazı şeylerin «canlı», bazılarının ise «cansız» olduğunu bilmesi gerektiği akla gelmektedir. Nitekim, küçük çocukların oyun sınırlarının dışında, kendiliklerinden olan davranışlarında «cansız» şeylere «canlı» muamelesi yaptıkları pek görülmez. Hatta, hayatın çok başlarında, bebeklerin insanlarla fizikî objeler arasında bir ayırım yapabildiklerini göz önünde tutacak olursak «canlı» ile «cansız» ayırımının bu kadar geç başladığını kabul eden görüşü hayretle karşılamak icap eder.

Fizikî «causalité» (illiyet) konusuna gelince, Piaget (9) çocukların açıklamalarını 17 tipte toplamakta, ve bu 17 tip cevabı 3 merhale içinde ele almaktadır. Birinci merhaledeki cevaplar «motivational», «finalistle», «phenomenalistic», «participational», «magical» ve «moral» tiptedir. «Artificialist», «animistic» ve «dynamic» tipteki açıklamalar ikinci merhaleyi teşkil eder. Üçüncü merhalede ise önceki merhalelerdeki cevaplar yerlerini «çevreyici ortamın reaksiyonu» (bulutlar kendilerini harekete getirirler, fakat hareket temin edilince, hareket esnasında kazanılan hava ile itilirler), «mekanik açıklamalar» (bulutları rüzgâr iter) gibi fizikî ve mekanik olan daha rasyonel tiplere bırakırlar.

Piaget'ye göre ilk iki merhale kelimenin en geniş anlamı ile «causalité-öncesi» devresidir. Bunun özelliği çocuk düşüncesinin «prelogical» ve «egocentric» olması sebebiyle mekanik tipteki münasebetlerin psikolojik tipteki münasebetlerle karıştırılmasıdır. Hakikî «causalité» 7 - 8 yaşlardan önce görülmez, ve gelişmesini 11 - 12 yaşlarında tamamlar. Yâni mantıkî tümenden gelim (deduction) yolu ile yapılan açıklamalar 11 - 12 yaşlarında başlar.

Burada da Piaget'nin görüşüne karşı şu soru akla gelebilir: Mekanik «causalité» 7 - 8 yaşlarında görüldüğüne göre acaba daha küçük çocuklar tabiat olaylarını sihir gibi, ahlâkî zaruret gibi, psikolojik sebepler gibi yetişkinlerin gayrı mantıkî diyebileceği bir tarzda mı açıklıyorlar? Yoksa yaşantılarına dayanarak kendi seviyelerine uygun «fizikî» açıklamalarla mı problemi çözmeye çalışıyorlar?

Bu araştırmada gayemiz, 3 - 6 yaşları arasındaki çocukların «canlılık» kavramını ve «fizikî causalité» yi nasıl açıkladıklarını, yapılan açıklamaların Piaget'nin merhalelerine ne derecede uyduklarını, düşünce tarzına çocuğun içinde bulunduğu sosyal seviyenin ve aldığı kültürün bir etkide bulunup bulunmadığını tespit etmektir.

DENEKLER, METOT, TECRÜBELER, ÖRNEKLER

Deneklerin seçiminde iki ayrı sosyal seviye göz önünde bulundurulmuştur. A grubundaki çocukların hepsinin anne ve babaları üniversite mezunu kimselerdir. Bu grupta en küçük yaş 3; 0, en büyük yaş 6; 10, ortalama yaş ise 4; 9'dur. 3 yaşında 6 çocuk, 4 yaşında 11 çocuk, 5 yaşında 8 çocuk, 6 yaşında ise 4 çocuk olmak üzere A grubunun denek sayısı 29'dur.

B grubundaki çocukların hepsi Bakırköy Çocuk Yurdundan (*) alınmıştır. Bu gruptan 3 yaşındaki çocuklar, «yakınlık» kurulamadığından araştırmaya dahil edilmemişlerdir. En küçük yaş 4; 1, en büyük yaş 6; 6'dır. Grubun ortalama yaşı 5; 5'dir. Denek sayısı, 4, 5 ve 6 yaşlarından onar kişi olmak üzere 30'dur. Grupların karşılaştırılmasında muhtemel bir cinsiyet faktörünün rolünü önlemek için her yaşta kız ve erkek sayısı göz önünde bulundurulmuştur.

Deneklerle önce mümkün olduğu kadar çok yakınlık sağlanmaya çalışılmıştır. Çocuk tamamen rahatladığı, yabancılık hissinden kurtulduğu zaman «canlılık» kavramı ve fiziki «causalité» hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkaracak sorulara geçilmiştir.

Çocuklara evvelâ 6 grupta toplanabilecek itemlerin canlı olup olmadıkları sorulmuştur. Bu itemler şunlardır:

- 1 — Çocuğun kendisi ve etrafında olan kimseler (tecrübeci, arkadaşları).
- 2 — Oyuncak kedi, köpek, bebek v.s.
- 3 — Kuş, kedi, köpek, karınca gibi tecrübe esnasında civarda bulunan canlı hayvanlar.
- 4 — Masa, kalem, taş gibi cansız maddeler.
- 5 — Otomobil, bisiklet.
- 6 — Çiçek, ağaç.

Her itemden sonra verilen cevaba göre, o şeyin neden canlı veya neden cansız olduğu da sorulmuştur.

Böyle bir düzenin hazırlanmasında maksat, çocuğun evvelâ kendisinin ve bir arada bulunduğu kimselerin (tecrübeci, arkadaşları) canlı olup olmadıklarını ayırdedebilmelerini görmek; daha sonra canlı varlıklarla (kedi, köpek, kuş gibi) bunların oyuncak şekilleri arasında «canlılık» bakımından bir ayırım yapıp yapamadıklarını anlamaktır. Masa, kalem gibi objelerin itemlere dahil edilmesine sebep, hareketsiz olan objelere bir şu-

(*) Bakırköy Çocuk Yurdu 0-6 yaş arasında, kanunen korunmaya muhtaç çocukları barındırmaktadır. 0-3 yaşları arasındaki çocuklar pavyonlarda, 4-6 yaşlarındakiler grup evlerinde oturmaktadırlar. Her grup evinde 14-16 çocuk vardır. Her evde bir «anne», bir sosyal yardımcı, bir hemşire (ve ayrıca bütün Yurtta sosyal yardımcılarıyla birlikte çalışan 2 tane Amerikalı barış gönüllüsü) bulunmaktadır. «Anne» yemek, temizlik, bakım gibi annelik vazifelerine bakar. Sosyal yardımcı ve barış gönüllüsü çocukların gelişmeleri ve moralleri ile ilgilenerler. Hemşire ise sağlık işlerine bakar.

urluluk verilip verilmediğini anlamaktır. Bisiklet ve otomobilin sorulmasında ise hareketle canlılığın bir tutulup tutulmadığını görmektir. Nihayet bitkilerin sorulmasında da canlılar âlemine insan ve hayvandan başka bitkilerin de sokulup sokulmadığını anlamaktır.

Çocukların cevapları 3 grup altında toplanmıştır. Birinci grup «canlılık» kavramı görülmeyen gruptur.

Örnekler: (Erkek, 5; 0) — Sen canlı mısın? — Canlıyım. — Neden? — Çocuğum ondan, Kedi (oyuncak) canlı mı? — Canlı, kedi diye — Kalem? — Canlı, kalem diye, — Kalem olursa ne olur? — Canlı olur — Canlı olmak ne demek? — Bilmiyorum. (Kız, 6; 3) — Sen canlı mısın? — Değilim — Neden? — Canlı olunca olurum — Ne zaman canlı olursun? — Ölünce canlı olur — Kalem? — O da ölünce olur. (Kız, 3; 4) — Sen canlı mısın? — Canlıyım — Neden? — İşte — Kedi (oyuncak)? — Canlı, kırmızı ondan — Arkadaşın (N)? — Cansız — Neden cansız? — (N) diye — Canlı ne demek? — Ağız açılır — (N) nin ağız açılıyor mu? — Açılıyor, cansız işte.

İkinci grupta canlı olmıyan objelere de canlılık atfedilen cevaplar, yâni animistik cevaplar toplanmıştır. Bu tip cevaplar, herşeye canlılık atfedilmesi, hareket eden şeylere canlılık atfedilmesi, ancak kendiliğinden hareket eden şeylere canlılık atfedilmesi gibi 3 ayrı safhada ele alınmıştır. Çünkü problem, hangi tipten olursa olsun bütün animistik cevapların yaşlara göre dağılımını görmektir.

Bu gruptaki cevaplara örnekler:

(Erkek, 5; 5) — Sen? — Canlıyım, acıkırım, ağlarım — Masa? — Canlı — Neden? — O da acıkır — Masa yemek yer mi? — Yer, kendi içinden yer, biz görmeyiz (Erkek, 4; 1) — Sen? — Canlıyım, çocuğum diye — Bebek (oyuncak)? — Canlı, yürür ondan — Bebek yürür mü? — Bak yürüyor (yürütüyor) — Kendi istediği zaman yürür mü? — Yürür, benim ayı bebeğim var, yaramazlık yapınca ben gidiyor — Kalem? — O da canlı — Vurursam ağlar mı? — Ağlar, iste ağlıyor.

Üçüncü grup cevaplarda ise canlı olanlar doğru olarak bilinmiştir. Verilen cevapların bu gruba girmesi için bitkilerin de canlı olarak düşünülmesi şart koşulmamıştır. Bunun sebebi Piaget'nin sınıflaması ile bir karşılaştırma yapabilmektir. Piaget 10, 11 yaşlarından sonra canlılığın sadece insanlara ve hayvanlara tanındığını söylemektedir. Ona göre bu yaşlardaki çocukların ancak bazıları bitkilerin de canlı olduğunu düşünür.

Üçüncü gruptaki cevaplara örnekler:

(Erkek, 6; 0) — Sen? — Canlıyım, acıkırım, yerim — Kalem? — Değil, yemez o — Bebek (oyuncak)? — Canlı değil, oyuncak o, şakadan yer — Kuş (canlı)? — Canlı, o da yer — Çiçek? — O da canlı, o da yer — Çiçek ne yer? — Toprak yer, su içer, ben çiçeklerime su veriyorum.

(Kız, 5 11) — Sen? — Canlıyım, konuşuyorum, görüyorum — Köpek (oyuncak)? — Değil, oyuncaktan yapılmış da ondan ? Kediler (canlı)? — Canlı, kemikleri var — Ağaçlar? — Canlı, tahtadan değil — Tahtadan oisa ne olurdu? — Cansız olur, masa olur meselâ.

(Kız, 3; 0) — Sen? — Canlıyım, konuşuyorum — Kedi (canlı)? — Canlı, bak bağıyor miyav diye — Cansız olsaydı nasıl olurdu? — Bağırmazdı — Köpek (oyuncak)? — Canlı değil, çünkü oyuncak o — Canlı olsaydı nasıl olurdu? — Sahici olurdu, hav hav derdi, ısırırdı — Ağaçlar? — Bilmem.

Fizikî «causalité» nin ne şekilde açıklandığı, rüzgâr, yağmur, güneş, bulut, gök gürültüsü ve şimşek gibi tabiat olayları hakkındaki sorularla anlaşılmaya çalışılmıştır. Burada klinik metodun zayıf taraflarından mümkün olduğu kadar kaçınılmaya, çocuğa telkin edici mahiyette sorular sormamaya gayret edilmiştir. Bunu bir örnekle açıklayalım:

Bir erkek çocukla (5; 2) yapılan konuşma: — Rüzgâr nasıl eser? — Vuu diye — Rüzgâr nedir? — Eser böyle, ağaçları sarsar. («rüzgârı ne estirir» veya «ne olursa rüzgâr eser» sorusu rüzgârı bir şeyin estirmesinin beklendiği fikrini verebileceğinden, ve çocuğun düşüncesi animistik ise, bunu muhtemelen ortaya çıkaramıyacağımdan bu tarz bir soru sorulmamıştır).

— Bazı zaman bakıyoruz rüzgâr var, bazı zaman yok, bu nasıl oluyor?

— Soğuk olunca esiyor ondan — Soğuk olunca ne oluyor da rüzgâr esiyor?

— Soğuk bulutları itiyor, bulutlar da giderken rüzgâr yapıyorlar.

Çocukların cevapları «causalité-öncesi» ve «mekanik» cevaplar olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Yâni, Piaget'nin sınıflamasına göre 1. merhalede görülen 6, 11. merhalede görülen 3 tip cevap - toplam olarak 9 tip açıklama - bir grup altında toplanmıştır. İkili bir sınıflama yapmamızın başlıca sebebi bu tip cevapları bir bütün olarak ele almaktır. Bizi ilgilendiren asıl problem Piaget'nin «causalité-öncesi» dediği tiplerin nasıl bir

dağılım gösterdiği değil, fakat bir bütün olarak bu tarz açıklamalarla, «fizikî» ve «mekanik» tipteki açıklamaların yaşlara göre nasıl bir dağılım gösterdiğidir. Bunun dışında bu 9 tipi ayrı ayrı gösterecek bir sınıflama yapmak da imkânsızdır. Piaget'nin örneklerinde bir cevabın bazen iki tipe birden girebileceği görülür. Meselâ, 8;2 yaşındaki bir çocuğun açıklamasına göre, «bulutları Allah hareket ettirir.» Fakat aynı zamanda «bulutlar canlıdır, çünkü hareket ederler» (9, s. 64). Bu örnekte hem animist hem artificialist bir görüş vardır.

Kullandığımız deneklerin cevaplarından bazı örnekler:

«Causalité-öncesi» cevaplara örnekler:

(Erkek, 4; 2) «Rüzgâr ağaçları kırsın diye esiyor — Kendi kendine esiyor — Kuvvetli ondan — Güneş biz ısınalım diye gidiyor her yere.»

(Erkek, 4; 6) «Yağmuru amcalar yağıdırıyor — Hortumdan yağıdırıyor — Tâ uzaktan yağıdırıyorlar — Gök gürültüsünü adamlar yapıyor — Ses çıksın diye — Çocuklar korksun diye.»

(Kız, 4; 1) «Güneş, uykusu geliyor, gidiyor — Uyumak istediği için gidiyor — Yağmur şakır şakır yağıyor — Yere inmek istiyor sular — Allah baba indiriyor.»

Mekanik cevaplara örnekler:

(Erkek, 6; 6) «Güneş bulutlar iter — Kendi kendine nasıl gitsin, canlı mı o? — Bulut vardır yukarda itecek — Yoksa rüzgâr iter.»

(Kız, 3; 0) «Rüzgârı soğuk hava estirir — Bulut iter soğuk havayı, rüzgâr olur — Yağmur buluttan yağar — Birbirine dayanınca böyle erir, su gibi yağar — Gök gürültüsü, bulutlar birbirine çarpar ses çıkarır gümm diye, yağmur yağarken olur.»

(Erkek, 4; 2) «Bulutları rüzgâr iter, benim yelkenim var onu da rüzgâr itiyor — Yağmur: Bulutlar böyle toplanınca ezilir, su olur, yağar o zaman şıp şıp diye.»

SONUÇLAR

Canlılık kavramının anlaşılması probleminin sonuçları Tablo 1-4'de gösterilmiştir. A grubundaki çocukları ele alacak olursak (Tablo 1) canlılık kavramının bulunmaması hali 3 yaşında bile o yaştan bir özelliği olarak görülmemektedir. Çocukların % 67'sinin canlılık kavramından haberdar olduğu ancak % 33'ünde bu kavramın gelişmemiş olduğu belli olmaktadır. Nitekim, daha büyük yaşlarda kavramın gelişmemiş olması daha da az görülmekte ve 6 yaşında artık ortadan kalkmaktadır.

Animizm, veya canlı olmıyan şeylere canlılık atfetme hali A grubunda hiçbir yaşta yoktur. Buna karşılık en azından hayvanları ve çoğu

TABLO 1

A Grubunda «canlılık» kavramı ile ilgili cevapların yaşlara göre dağılımı

The distribution of answers concerning the concept of «aliveness» in group A

Yaş Age	Canlılık kavramı Yok No-concept	Animism	Doğru cevaplar Correct answers
3 (N6)	% 33	—	% 67
4 (N11)	% 18	—	% 82
5 (N8)	% 25	—	% 75
6 (N4)	—	—	% 100

hallerde bitkileri de canlılar âlemine sokan cevapların nisbeti yüksektir. Üç yaşındaki çocukların bile 2/3'si nelerin canlı olduğunu ayırdetmiş durumdadır.

Tablo 2'de B grubunun cevapları görülmektedir. Bu çocuklarda canlılık kavramının olmayışı halinin yaşla beraber azalmasına rağmen, A grubundaki yaşlardan daha büyük yaşlarda bile daha fazla nisbette bulunduğu görülmektedir. 4 yaşındaki çocukların % 70'inde canlılık kavramının bulunmaması, bu halin B grubu çocuklarında 4 yaş için bir özellik olduğu kabul edilebilir.

Animism az bir nisbette 4 ve 5 yaşlarında görülmektedir. Doğru cevaplar ise yaşla beraber artmakta ve 6 yaşında iyice yerleşmiş duruma gelmektedir.

A ve B gruplarında görülen bu farkların her yaş için güvenilirlikleri Tablo 3'de gösterilmiştir. Yalnız 4 yaşında görülen farkların istatistik bakımdan güvenilir olduğu görülmüştür.

Piaget'ye göre çocuklar 10, 11 yaşlarında animizmden kurtulmaktadır. Araştırmamızdaki deneklerin yaşları 10'un altında olduğu için Pi-

TABLO 2

B grubunda «canlılık» kavramı ile ilgili cevapların yaşlara göre dağılımı

The distribution of answers concerning the concept of «aliveness» in group B

Yaş Age	Canlılık kavramı Yok No-concept	Animism	Doğru cevaplar Correct Answers
4 (N10)	% 70	% 20	% 10
5 (N10)	% 40	% 20	% 40
6 (N10)	% 30	—	% 70

aget'nin sonuçlarile karşılaştırmak maksadile yaş grupları toplanmıştır. Tablo 4'den kolayca anlaşılacağı üzere iki grupta da animizm yüksek bir nisbette görülmemektedir (A grubunda sıfır, B grubunda % 13). Grupları çeşitli cevaplar bakımından birbirile karşılaştırdığımız zaman, her cevap şeklinde A grubunun lehinde bir fark görülmekte ve farkların hepsi istatistik bir değer taşımaktadır.

Fizikî «causalité» nin açıklanması ile ilgili sonuçlar Tablo 5-8'de gösterilmiştir. Önce A grubunun açıklamalarına bakacak olursak (Tablo 5), 3 yaşmdakilerin % 66'smm «causalité-öncesi» cevaplar verdiğini görürüz. Bu tip açıklamalar yaşla beraber azalarak 6 yaşında ortadan kalkmaktadır. «Mekanik» açıklamaların da yaşla beraber arttığı ve 4 yaşında 2/3 nisbetine yakın bir çoğunlukla verildiği görülmektedir.

B grubunun açıklamalarına gelince, «causalité-öncesi» cevapların bütün yaşlarda çok yüksek olduğu, «mekanik» tipteki cevapların ancak 6 yaşında % 20 nisbetinde verildiği görülmektedir (Tablo 6).

A ve B grupları arasındaki farkların her yaş için güvenilirlikleri Tablo 7'de gösterilmiştir. Her yaş seviyesinde fizikî «causalité»nin açıklanması bakımından iki grup arasında görülen farkların istatistikî değerleri vardır.

TABLO 3
A ve B gruplarında «canlılık» kavramı ile ilgili cevapların
çeşitli yaşlardaki dağılımı

The comparison of A and B groups in connection with
 answers concerning the concept of «aliveness»

	Yaş 4 Age			Yaş 5 Age			Yaş 6 Age		
	Canlılık kavramı Yok No concept	Animizm	Doğru cevaplar Correct answers	Canlılık kavramı Yok No concept	Animizm	Doğru cevaplar Correct answers	Canlılık kavramı Yok No concept	Animizm	Doğru cevap Correct answers
Grup A	% 18	—	% 82	% 25	—	% 75	—	—	% 100
Grup B	% 70	% 20	% 10	% 40	% 20	% 40	% 30	—	% 70
	$p < 0,05$	$p > 0,10$	$p < 0,01$	$p > 0,10$	$p > 0,10$	$p > 0,10$	$p > 0,10$	$p > 0,10$	$p > 0,10$
İki grup arasındaki farkın güvenilirliği. Reliability of differences between groups.									

TABLO 4

Bütün yaşlarda «canlılık» kavramı ile ilgili cevapların
A ve B gruplarında karşılaştırılması

The comparison of A and B groups in relation
to answers concerning the concept of «aliveness»
in all age groups

	Canlılık kavramı Yok No concept	Anizmizm	Doğru cevaplar Correct answers
Grup A (N29)	% 21	—	% 79
Grup B (N30)	% 47	% 13	% 40
Farkın güvenirliği Reliability of the difference	$P < 0,05$	$P < 0,05$	$P < 0,01$

TABLO 5

A grubunda tabiat olaylarının yaşlara
göre açıklanması

The explanation of natural phenomena
in group A

Yaş Age	«Causalité-öneesi» ce- vaplar Pre-causal answers	«Mekanik» cevaplar Mechanistic answers
3 (N6)	% 66	% 33
4 (N11)	% 36	% 64
5 (N8)	% 25	% 75
6 (N4)	—	% 100

TABLO 6

B grubunda tabiat olaylarının yaşlara göre açıklanması

The explanation of natural phenomena

Yaş Age	«Causalité-öncesi» cevaplar Pre-causal answers	«Mekanik» cevaplar Mechanistic answers
4 (N10)	% 100	—
5 (N10)	% 100	—
6 (N10)	% 80	% 20

Aynı şekilde bütün yaşlar toplandığında iki grup arasındaki fark gene önemli bir fark olarak kendini göstermektedir (Tablo 8).

GENEL SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuçları üç önemli noktada toplamak mümkündür:

- 1 — Animizm çocuk düşüncesini karakterize etmemektedir.
- 2 — Tabiat olaylarının açıklanmasında «mekanik» cevaplar Piaget'nin ileri sürdüğü gibi 7, 8 yaşlarından sonra değil, fakat 4 yaşında görülmektedir.
- 3 — Çocuk düşüncesine, sosyal seviyenin ve alman kültürün büyük tesiri vardır.

Acaba vardığımız sonuçlarla Piaget'nin sonuçları neden birbirini tutmamaktadır? Animizmin ve «causalité-öncesi» cevapların çocuk düşüncesinde çok az görülmesi pek çok araştırmacı tarafından varılmış bir sonuçtur [Mc Andrew (5), S. Isaacs (3), Deutsche (1), Huang (2) ve Mead (Huang'dan naklen)]. Bu sonuçlara dayanırsak çocuk düşüncesinde bir «pan-animistic causalité» devresinden bahsetmemek gerekir. Animizmin görüldüğü hallerin daha fazla küçük yaşlara rastlamamasını egosantrizmden başka sebeplerle de açıklamak mümkün olmaktadır. Bunların en önemlisi dil faktörüdür. Küçük çocukların cevaplarının müphem oluşları, dikkatlerinin tedai yolu ile başka tarafa kaydıkları bilinen bir vakaadır. Böylece verilen cevapların kolaylıkla «dinamik» veya «animistik» diye

TABLO 7
 Tabiat olaylarının çeşitli yaşlardaki açıklamalarının
 A ve B gruplarında karşılaştırılması
 The comparison of A and B groups in connection
 with the explanations of natural phenomena

	Yaş 4 Age		Yaş 5 Age		Yaş 4 Age	
	"Causalité öncesi, cevaplar "Pre-causal, answers	"Mekanik, cevaplar "Mechanistic, answers	"Causalité-öncesi, cevaplar "Pre-causal answers	"Mekanik" cevaplar "Mechanistic, answers	"Causalité-öncesi, cevaplar "Pre-causal answers,,	"Mekanik, cevaplar "Mechanic,, answers
Grup A	%36	%64	%25	%75	—	%100
Grup B	%100	—	%100	—	%80	%20
farkın güvenirliliği Reliability of the differences	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,02	p<0,02

TABLO 8

Bütün yaşlarda tabiat olaylarının açıklanmalarının
A ve B gruplarında karşılaştırılması

The comparison of A and B groups in relation
to the explanation of natural phenomena in all age groups

	"Causalité-öncesi,, cevaplar "Pre-causal,, answers	"Mekaniz,, cevaplar "Mechanistic,, answers
Grup A (N29)	%34	%66
Grup B (N 30)	%93	%7
Farkın güvenirliliği Reliability of the differences	$p < 0,01$	$p < 0,01$

vasıflandırılması mümkün olmaktadır. Aslında bu cevaplar çocuğun sadece o anlık bir konuşuş tarzı, veya herhangi bir sebepten hayal âlemine dönmüşse, bize o âlemden verdiği cevap olabilir. Bu haller doğru olduğu zamanlar, alman cevapları çocuğun hakiki inançları olarak kabul etmek hataya düşmemize sebep olur.

Küçük çocuklar sıkı bir sorguya tâbi tutuldukları zaman sıkılırlar, şaşırırlar, ve rastgele cevap vermeye başlarlar. Bu sebepten de hakiki düşüncelerini tespit etmek imkânsızlaşır. Böylece görülen tablo I. Huang'a göre mistik bir «causalité-öncesi» değil, fakat belirli bir fikrin yokluğudur (2). Bu, çok önemli bir noktadır. Üzerinde düşünceye kadar ilgilerini çekmeyen herhangi bir şey hakkında çocuklara soru sorulduğunda, bu sıkıcı vaziyetten bir an evvel kurtulmak için rastgele cevaplar verilir. Bu cevaplar da rahatlıkla «causalité-öncesi» cevaplar kategorisine sokulabilir.

G. Klinberg de canlılık konusunda yaptığı araştırma sonucunda gelişmenin yaygın bir «animism» den «physicalism» e doğru değil, fakat tam bir bilgisizlikten bilgi kazanma yönünde olduğunu söylemiş, küçük çocuklarda «animistic» temayülün mevcudiyetinin ampirik olarak gösterilemeyeceğini ileri sürmüştür. Araştırma sonuçlarına dayanarak çocuk düşüncesinin esas itibarile yetişkinin düşünce yapısından değişik olduğunun kabul edilemeyeceğini göstermiştir. Klinberg'e göre çocukların cevapları ne kadar «animistic» olursa olsun Piaget'nin kastettiği anlamda ilkel bir dü-

şünce tarzına işaret etmemektedir. Çocukların cevapları «animizm» i değil, fakat çevrelerinin anlaşılmasında karşılaşılan güçlüğü göstermektedir (4).

Bir başka nokta da herhangi bir vasfın mevcut olması için mümkün olanlaştıran olamı küçük çocukların ayırdedemediğidir. Çocuk, gelişmesi esnasında hareket etmenin, konuşmanın, gülmenin, ağlamanın, yemek yemenin, uyumanın da, asıl vasıfları yanında canlılarda görüldüğünü idrak eder. Bu vasıflardan herhangi biri kendisine sorulan objede mevcutsa, fazla düşünmeden ona «canlı» der. Böyle bir durumda karıştırılan nokta «ben» ile «dış dünya» değil, sadece «mümkün» olanla «şart» olandır.

Çocuklar yaşantıları sayesinde bilgilerini genişletirler. İlgi önce yakın çevreye karşı uyanır, ve çocuğun bunlar hakkındaki bilgisi daha uzak çevredeki şeyler hakkındaki bilgisinden daha doğru, daha sağlamdır. Nitekim, çocukların bir kısmına çeşitli taşıt araçlarının nasıl işledikleri sorulduğunda hiç birinde animistik, dinamik, finalist, gibi açıklamalara rastlanmamış, hepsi taşıtların işleyişini bir insanın mevcudiyetine bağlamıştır (*). Verilen cevaplar ne kadar basit veya yanlış da olsa hepsinde fiziki bir açıklama görülmüştür. Meselâ, vapuru «şöförü işletir - Düşmesine basar, denizden su alır, gider». Otomobili «amcalar götürür - Direksiyonunu çevirir, gider - Arkasından iterseniz içinde o kimse olmadan da gider». Trenin de «anahtarı vardır, adamı çevirip, işletiyor».

Tabiat olaylarının açıklanmasında Piaget'in ileri sürdüğü yaşlardan çok daha küçük yaşta dahi olsa, «causalité-öncesi» cevapların görülmesi 3, 4 yaşlarındaki çocukların henüz uzak çevredeki olaylarla yeteri kadar ilgilenmediklerini göstermektedir. Gene de A grubundaki çocukların bu tip cevaplarının animistik olmayıp, müşahedelerinin anlatılması şeklinde olması dikkati çekmektedir.

«Rüzgâr vuu diye eser, ağaçların arasından eser - Bayağı eser böyle, üşürüz o zaman palto giyeriz».

«Güneş sabah olunca çıkar, böyle gider, biz ısınalım diye gider - Kendi kendine gider, gidebilir kendi kendine, güneş diye».

Nitekim M. Nass, araştırmasında çocuğun şahsiyetinin, soruların ter-

(*) Bu mesele doğrudan doğruya üzerinde durduğumuz bir husus olmadığı için, bir yoklama kabilinden çocuklardan sadece bir kısmına (16 tanesine) sorulmuş, ve gene aynı sebepten ayrıca tablolarla gösterilmemiştir.

tibinin, ve çocuğun sorulan şeyle doğrudan doğruya bir tecrübesi olup olmamasının fizikî «causalité» nin açıklanmasına tesirde bulunduğunu göstermiştir. Bu araştırmaya göre içlerine kapanık olan çocuklarda, sebepleri meydana getiren proseslerle doğrudan doğruya temasa gelinemeyen hallerde (tabiat olaylarının açıklanması), ve «causalité-öncesi» cevapları telkin edici mahiyetteki soruların tertibinde (meselâ, rüzgâr nasıl eser yerine rüzgâr niçin eser şeklinde tertiplenen sorular), istatistikî bakımdan güvenilir bir şekilde daha az olgun cevaplar alınmıştır (6). Böylece, «causalité-öncesi» cevapların çocuk düşüncesinin bir özelliği olarak ele alınmayacağı bir kere daha görülmektedir.

Vardığımız sonuçlardan bir tanesi de sosyal seviyenin ve alman kültürün düşünce tarzına önemli bir etkide bulunması idi. Bu konuda yapılan çalışmalar değişik sonuçlar vermiştir. Meselâ, **M. Mead** in Güney Denizi Adalarında yaptığı çalışmada çocukların düşüncelerinin beklenilen aksine «pratik» ve «naturalistic» olduğu görülmüştür (2, **Huang**'dan nakil). **Deutsche** (1) ve **Huang** (2) aynı milletten olan çocuklar arasında sosyo-ekonomik faktörün bir tesiri olmadığını söylemişlerdir. Buna karşılık, meselâ **N. Pehffo** (7), kültürün çocuk düşüncesini etkilediğini göstermiştir.

Bizim tecrübelerde, iki değişik sosyal seviyeden gelen çocuklar arasında büyük farkların bulunması, ebeveynin aldığı kültürün, ve aile içinde yetişmenin çocuk düşüncesinin gelişmesinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çocuğun, anne babasız olmak, anne babadan uzak kalmak gibi endişeleri olmadan, ve sorduğu sorulara muhtemelen doğru cevaplar alarak yetişmesi düşünce tarzının daha mantıkî olmasına sebep olmaktadır. Çocuk her hususta, yaşantılarını birleştirmek suretile bazı inançlara veya fikirlere sahip olur. Ancak yeni bir durumla karşılaştığı ve edinmiş olduğu bilgilerle bunu çözemediği zaman yardım için yetişkinlere baş vurur. Çocuğun sorularına yanlış cevaplar verildiği zaman, düşünce tarzını bu yanlış hükümlere dayatmış oluyoruz. Nitekim «causalité» ile ilgili tecrübelerde bilhassa B grubundaki çocukların «causalité-öncesi» tipindeki cevaplarının çoğunda Allah'la açıklama görülmüştür. Sorgu bittikten sonra çocuklara bunu nereden öğrendiği sorulduğunda hemen hepsi yetişkin bir kimseden öğrendiklerini söylemiştir.

«Yağmuru Allah yağdırır - Toprak su için diye - Baba annem söyledi».

«Gök gürültüsünü biz yaramazlık yapınca Allah baba gönderir - Cezalandırmak için - Babam söyledi».

«Güneş akşam olunca evine gidiyor - Allah baba çağırıyor - Acıkıyor, yemek yemek için - Eskici amcadan öğrendim - Bizim yanımızda otururdu».

«Şimşek: Allah çaktırıyor - Hırsızlar korksun diye - Nermin abla öğretti».

«Yağmur: öyle yağıyor, kendi kendine yağıyor - Otlar, ağaçlar su için diye - Ağabeyim öğretti».

Dikkat edilecek olursa büyükler devamlı olarak çocukta animizmi, antropomorfizmi teşvik etmektedirler. Yemeği yemiyen bir çocuğa «al, bebek sen ye» diye yemeğin oyuncak bebeğe uzatılması, kendisine verilmek istenmiyen bir şeyi «umacı» kaptı diye ortadan yok etmek, çocuk düştüğü zaman düştüğü yeri dövmek, «güneş baba evine gitti yatma zamanı geldi» diye çocuğu yatırmak, çocuğa tabiat dışı varlıkların mevcudiyeti fikrini ve animist düşünce tarzını aşılamağtan başka birşey değildir. Çevreden gelen kasitli veya kasitsiz telkinlerin canlı-cansız ayırımını güçleştirdiğine Klinberg de işaret etmektedir (4).

Bunun dışında çocuklar için hazırlanan kitap ve filimlerde de hayvanların konuşturulması, eşyanın canlandırılması, sihir ve büyünün yapılması, mantıkî olmıyan bir düşünce tarzının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Yetişkinlerin «eğitime!» rağmen çocuklarda animizmin az nisbette görülmesi üzerinde durulması gereken bir noktadır. Demek ki çocuk düşüncesi bazı «ilkel» devrelerden geçmemekte, devamlı telkinlere rağmen yetişkinlerin düşünce tarzına benzemektedir.

Varılan sonuçların ve yapılan tartışmaların ışığı altında «canlılık» kavramı ve tabiat olaylarının açıklanması konularında «ilkel» mahiyetteki cevapların çocuk düşüncesini karakterize etmediğini söyleyebiliriz. Çocuklar yaşantılarına dayanarak açıklamalar yapmakta, bunların kâfi gelmediği hallerde kendi müşahedelerini veya büyüklerden öğrendikleri bilgileri nakletmekle yetinmektedirler.

REFERANSLAR

- 1 — Deutsche, J. M. The Development of Children's Concepts of Causal Relations. Minneapolis: Univ. Minnesota Press, 1937.
- 2 — Huang, I. Children's conception of physical causality: A critical summary. J. Genet Psychol., 1943, 63, 71-121.
- 3 — Isaacs, S. Intellectual Growth in Young Children. New York: Harcourt, Brace, 1930.
- 4 — Klinberg, G. The distinction between living and not living among 7-10 year-old chil-

- dren, with some remarks concerning the so-called animism controversy. *J. Genet. Psychol.*, 1957, 90, 227-238.
- 5 — Mc Andrew, Sister M. B., An experimental investigation of young children's ideas of causality. *Catholic Univer. of Amer. Stud. in Psychol. and Psychiat.*, 1943-1947. Serial 12, No. 6.
 - 6 — Nass, M. L. The effects of three variables on children's concepts of physical causality. *J. Abn. Soc. Psychol.*, 1956, 53, 191-196.
 - 7 — Peluffo, N. Culture and cognitive problems. *J. Inter. Psychol.*, 1967, 2, 187-198.
 - 8 — Piaget, J. *The Child's Conception of the World*. (Transl. by J. and A. Tomlinson) Routledge and Kegan Paul, 1929.
 - 9 — Piaget, J. *The Child's Conception of Physical Causality*. (Transl. by M. Gabain) New York: Harcourt, Brace, 1930.